

Razmišljanja o(b) knjigah

Foto: Tina Košir Popovič

Tina Košir

Čarobnost in človeškost indijskih mitov

Anita Nair, mednarodno priznana in večkrat nagrajena v angleščini pišoča indijska pisateljica (tudi v slovenščini lahko beremo njena romana *Ženski kupe* in *Vaje v pozabljanju*), v slikanici *Čarobni indijski miti*, ki jo bogatijo izjemne ilustracije Atanuja Roya, bralce popelje skozi slikovito, dramatično razgibano pokrajino indijskih mitov. Iz zakladnice indijske mitologije kot čarodej iz klobuka pričara odgovore na nekatera vprašanja, ki se porajajo radovednejšem povsod po svetu (*Kako so vsa živa bitja začela mežikati, Zakaj petelin zjutraj kikirika, Zakaj se luna debeli in tanjša* in morda še *Kako je nastal otok Šrilanka*), medtem ko večina od petdesetih (i)zbranih zgodb pojasnjuje, kar bi utegnili zanimati o indijski kulturi že vsaj malo ali celo (zelo) dobro podučene (*Kako se je rodil lingam, Kipenje kozmičnega oceana, Kako je Ganeša prišel do slonje glave, Zakaj je Ganga prišla na zemljo*).

Kako torej skočiti v razburkan ocean indijskih mitoloških pripovedi? Pod nikoli dolgočasnim vodstvom Anite Nair in Atanuja Roya najboljše kar naravnost na glavo! Knjigo uvaja kratka zahvala avtorice materi, babici in učitelju klasičnega južnoindijskega plesa kathakalija. "Ko sem se lotila te knjige, sem skušala poustvariti njihove zgodbe in njihovo umetnost pripovedovanja," zapiše, sicer pa se ogne kakršnim koli pojasnilom o izboru ali vsebini zgodb, ki bi reflektor bralčeve pozornosti preusmerjala od zgodb samih. S prvo zgodbo (*Kako je sonce postalo manj žgoče*) se tako že

znajdemo *in medias res*, v čarobnem svetu številnih in raznolikih božanskih bitij in med ljudmi (najpogosteje modreci) z božanskimi močmi. Potovanje skozi to fascinantno pokrajino bo najbolj nagrajujoče, če se mu lahko čim bolj sproščeno prepustimo in si ne belimo glave, kadar se v izobilju oseb, dogodkov in manj znanih (ali celo še nepoznanih) indijskih izrazov tudi (malce) izgubimo.

Živost mitološkega izročila

“Slabo se počutim, kadar me imenujejo ‘pisateljica’,” v enem od svojih TEDx govorov, ki si jih je mogoče ogledati na spletu, potoži Anita Nair. “Beseda ‘pisateljica’ mi zveni nekako prevzvišeno poimenovanje za to, kar počnem. Sama si pravim ‘pripovedovalka zgodb’.”

Pripovedovati razvejane zgodbe večplastnih pomenov na svež, dinamičen, vznemirljiv način je tudi bistvo živega mitološkega izročila. In indijska mitologija to brez dvoma še danes je – svoji nedoločljivi starodavnosti navkljub ni fosil preteklosti, temveč se vedno znova obnavlja. Poustvarjajo jo vse klasične oblike indijske umetnosti, mitološki motivi, teme in strukture pa pomembno prežemajo tudi sodobno indijsko kulturo, pa naj ge za resno literaturo, priljubljene televizijske nadaljevanke ali bollywoodske filme.

Mite, ki so se znašli v slikanici, je v zapisani obliki sicer mogoče najti v staroindijskih klasičnih besedilih, velikih epih *Mahabharata* in *Ramajana* ter v *Puranah*, obširnih zbirkah raznolikih vsebin, ki zrcalijo “sinkretični kulturni mozaik hinduizma” (kot je o *Puranah* zapisal indijski strokovnjak R. Champakalakshmi), vendar se proučevanju teh izvirnikov (kar bi zahtevalo predan in dolgotrajen študij ter obvladanje sanskrta – stare indijščine) posveča malokdo. Med ljudmi se indijski miti že tisočletja ohranjajo predvsem z ustnim izročilom. Živa pripoved je njihov prvi in najbolj pravi dom. Pripovedovalka ali pripovedovalec mitom vdihne življenjsko silo. A po drugi strani, tako pravijo, moč mita, ki izvira iz skrivnostnega brezčasa, čudežno steče skozi telo govorečega človeka, da pove več, drugače in bolje, kot bi zmoget sam ... Indijski miti imajo pogosto več različic, to, kdo, kje, kako in komu jih pripoveduje, pa jih bistveno zaznamuje.

Bogata, veličastna tradicija indijskega pripovedništva močno vpliva na to, kako pripoveduje–piše Anita Nair: za knjigo *Čarobni indijski miti* to seveda še posebej velja. V njenih mitih odmevajo glasovi pripovedovalcev, od katerih jih je slišala, hkrati pa je slutiti vedoželjno prisotnost mladega poslušalca/bralca (knjigo je avtorica posvetila sinu Maitreyi), ki mu

pripoveduje: njegovo pozornost si je treba prislužiti in jo ohranjati z zares dobro povedanimi, napetimi in ravno prav dolgimi zgodbami. Čuti se, da je to knjiga, ki je nastala z veliko ljubezni tako pisateljice kot ilustratorja – z ljubeznijo do mitov in z ljubeznijo do tistih, ki jim jih predstavljata.

Božansko v človeškem, človeško v božanskem

Rodbina Anite Nair izvira iz majhnega mesteca (po indijskih standardih vasi) v južnoindijski zvezni državi Kerala. Mundakkottukurussi, kot se imenuje, je po besedah pisateljice kraj, kjer se še ni rodil kak veliki duh in kjer se nikoli ne dogaja čisto nič posebnega. Pa vendar jo navdihuje: “Ko sem ustvarjala Kaikurussi, fiktivno vas v mojem prvem romanu *The Better Man*, sem se samo razgledala po Mundakkottukurussiju in ga opisala.” Kar koli bi prebivalcem tega tako nekarizmatičnega kraja lahko primanjkovalo, nadomešča njihov smisel za ostro, odrezavo, neprizanesljivo ironijo, pravi. Prav ta pa prežema tudi njene pripovedi mitov kot skrita začimba, ki jim daje nezgrešljiv okus.

“Moja mati Soumini in babica Janaki sta hranili mojo lakoto po mitih in legendah,” v uvodni zahvali piše Anita Nair. “K. Gopalakrishnan, učitelj kathakalija, /.../ je na svoj nepriljudni način obogatil in olepšal te mite s svežimi vpogledi in pomagal zapolniti luknje.” Klasični indijski ples kathakali, značilen posebej za Kerala, je ena najzahtevnejših uprizoritvenih umetnosti na svetu. Plesalci kathakalija morajo poleg siceršnje plesne tehnike obvladati številne drobne gibe, ki vključujejo kompleksne geste (mudre) z rokami, obrazom in očmi. Pravijo, da je za minuto nastopa potrebnih sto ur vadbe. Študij kathakalija je zato dolgotrajen (traja dvanajst ali trinajst let), plesalec pa lahko prvič nastopi šele po vsaj devetih letih predanega učenja. Ličenje in oblačenje pred vsakim nastopom zaradi impresivnih mask in kostumov traja štiri ure, predstave pa so dolge tudi po pet ur.

In v kakšni zvezi je kathakali s knjigo *Čarobni indijski miti*? Vsekakor je velika fascinacija Anite Nair in osrednja tema njenega romana *Mistress*, zdi pa se mi, da je bistveno vplival tudi na njeno razumevanje in občutenje indijskih mitov. Da ji jih je pripovedoval tudi učitelj kathakalija, ni nepomembno: ko plesalci v svojih predstavah uprizarjajo mite, seveda ni dovolj, da zgodbe odlično poznajo, mitske osebe dobesedno utelešajo. Plesalec mitu posodi vse svoje telo, vse svoje življenje (če se izrazim dramatično) in ima zato mite v kosteh. Hkrati pa je kathakali “uprizoritvena umetnost, ki slavi sivo cono življenja”, kot je v nekem intervjuju povedala Anita Nair. “V kathakaliju nikoli ni nič samo črno ali belo. V kathakaliju se zlahka

sprejme, da ima največji zlobnež tudi kakšno nežno, občutljivo značajsko potezo in da ima celo najbolj junaško bitje tudi temno, kruto plat.” In prav to je poudarjeno tudi v njenem zapisu mitov.

Že od vsega začetka je pisateljski *credo* Anite Nair, ki povezuje njena tematsko in žanrsko sicer zelo raznolika dela, “pisati o človeškem stanju”, kot je nekoč pojasnila. Zase in za svojo družino pravi, da “ni zelo religiozna”. Oboje vpliva na način, kako upoveduje mite: čeprav čudežnih elementov v *Čarobnih indijskih mitih* seveda ne manjka, je njihovo bistvo vendarle – človeškost. Vsa izjemna bitja, pa naj gre za bogove, demone, mitske modrece ali heroje, so ob vseh svojih nepredstavljenih božanskih močeh najprej in najbolj človeška – ponosna, ljubosumna, častihlepna, pohlepna, pa tudi ljubeča, skrbna, predana, vztrajna. Človeška v svoji božanskosti, božanska v človečnosti. Kot bi se vaščani Mundakkottukurussija znašli v fantastični deželi mitov, kjer se dogajajo same posebne in skrajno dramatične reči, ter vsem nadnaravnim sposobnostim navkljub ohranili prizemljeno treznost, stvarnost in praktičnost, ki so jih razvili v stoletjih mirnega bivanja v najbolj dolgočasnem vseh možnih svetov. In pa, seveda, svojo včasih trpko in pikro, a skrajno bistrourmno ironijo – ironijo, ki se ji poklanja, jo posnema in ji pritrjuje tudi življenje samo. Kakor v nebesih in peklih, tako na zemlji: in to ne samo v mitih.

Med bogovi, demoni, modreci in bojevniki

Svet božanskih bitij indijske mitologije je bogat in raznolik. Sestavljajo ga bogovi (deve), demoni (asure), pa tudi ljudje, ki se odlikujejo bodisi po svojih duhovnih dosežkih bodisi po svojih bojevnških sposobnostih – ali po obojem. Bogovi in demoni so s posebnimi močmi obdarjeni že po naravi, vendar jih ljudje s predano duhovno disciplino lahko ne le dosežejo, temveč tudi presežejo. Prav človeška utelesitev je po indijskem verovanju namreč od vseh v kozmosu najprimernejša za doseganje duhovne osvoboditve, ki je najvišji in najplemenitejši cilj od vseh. Tega, da bi jih ljudje presegli, pa se bogovi zelo bojijo – zato modrecem na vse mogoče načine nagajajo pri njihovi duhovni praksi (sadhani), jo motijo in ovirajo. Če praktikant (sadhaka) vztraja vsem težavam navkljub in uspešno izpelje dolgotrajno askezo, mu morajo bogovi hočeš nočeš izpolniti katero koli željo (z manjšimi omejitvami) – in prav to je v številnih zgodbah osrednje gonilo zapleta.

Že najstarejša ohranjena staroindijska sveta besedila, *Vede*, temeljijo na prepričanju, da lahko človek z izvajanjem zahtevnih obredov in daritev

(jagna) vpliva na kozmične pojave in si zagotovi posvetno moč ter blagostanje. Z izjemno askezo in notranjo duhovno koncentracijo pa si lahko pridobi tudi nadnaravne, božanske moči. Človek bo najhitreje napredoval z ustrezno kombinacijo obojega, daritev in askeze, če se bo pred zunanji motnjami umaknil v osamo (najboljše na neobljudenem, čim teže dostopnem kraju, recimo globoko v gozdu ali v gorski votlini) in se svoji praksi polno posvetil za daljše obdobje. Vrhovni cilj takšnega prizadevanja naj bi bila sicer duhovna osvoboditev, a pogosto so bili cilji praktikantov precej bolj posvetne narave, recimo politična oblast ali fizična nesmrtnost in nepremagljivost. Številne tovrstne primere srečamo tudi v *Čarobnih indijskih mitih*.

Askeza v kombinaciji z duhovno koncentracijo, ki se razvija z meditacijo, se je v staroindijskem svetu imenovala "joga". Ob tem je treba poudariti, da ima joga starodavnih indijskih modrecev malo ali nič zveze s priljubljeno sodobno telovadbo, ki se na svetovnem trgu uspešno prodaja pod istim imenom. Da je stvar še zanimivejša, pa v indijskih mitih joge ne izvajajo samo ljudje, temveč tudi bogovi (deve) in demoni (asure). Bogovi so načeloma vrlejši od ljudi, asure pa zlohotejši, vendar ne nujno – tudi bogovi se (večinoma zaradi jeze, ponosa, ljubosumja in tekmovalnosti) znajo vesti naravnost demonično, medtem ko se nekateri asure lahko odlikujejo po dobrosrčnosti in pobožnosti.

Vse to čudovito prikažejo miti o asurah Hiranjakašipu, Prahladi in Baliju. Kralj demonov (asur) Hiranjakašipu je izvajal dolgotrajno askezo, da bi postal nepremagljiv, in ker jo je uspešno zaključil, mu je moral vrhovni jogin Šiva, bog asketov, željo uresničiti – z le majhno omejitvijo: pokončati ga ne bo mogel ne človek ne žival, ne v hiši ne zunaj, ne podnevi ne ponoči, ne s strupom ne z orožjem.

Tiranski Hiranjakašipu je imel sina Prahlada, ki pa je bil – čeprav asura! – vnet častilec boga Višnuja. To je kralja demonov tako jezilo, da se je odločil sina ubiti. Številni domiselni poskusi so mu spodleteli, saj je Višnu svojega častilca vedno zaščitil, da ga je ta le poklical na pomoč. A ker besni Hiranjakašipu ni in ni odnehal, se je med enim od njegovih besnenj iz razbitega stebra pojavil avatar (utelešenje boga Višnuja) Narasimha s človeškim telesom in levjo glavo ter šapami (niti človek niti žival) in ga na pragu palače (niti notri niti zunaj) s kremplji (niti orožje niti strup) v somraku (niti dan niti noč) raztrgal in pokončal. Po očetovi smrti je Prahlada postal kralj asur, vrnil nebesa, ki jih je njegov oče nasilno osvojil, njihovemu naravnemu vladarju bogu Indri in "osrečeval podanike vse do svoje smrti".

Okrutna usoda pa je zaradi božjega ljubosumja doletela njegovega vnuka kralja Balija, ki je bil sicer "enako plemenit in pobožen kot njegov ded",

nebo in zemljo pa je skušal obvladati z nenasilnimi dejanji. “Namesto da bi se spopadel z bogovi, si je naložil hudo pokoro in z močjo svoje predanosti in kreposti iztrgal Indri nebesa. Kmalu je bil kralj vseh svetov in vsi prebivalci so ga imeli zelo radi. Še nikoli ni bilo tako plemenitega kralja, kot je Bali, so govorili.”

A bogovom ni bilo to niti malo všeč. “Ljudje se ne obračajo na nas v težkih časih, ker Bali tako dobro skrbi zanje. Kmalu bodo pozabili, da obstajamo.” Zbali so se tudi, da Balijevi otroci morda ne bodo tako plemeniti kot njihov oče in da bodo uničili vesolje, če bodo podedovali tolikšno moč. Zato se je isti Višnu, ki je nekoč odrešil njegovega deda, znova utelesil kot avatar Vamana, na videz drobní mož, ter Baliju s podlo zvijačo vzel ne le celotno kraljestvo, temveč tudi življenje. Vse to pa je pobožni, plemeniti Bali prenesel “z mirnim dostojanstvom”; izprosil si je le pravico, da enkrat na leto zapusti onstransko domovanje in na zemlji obiše svoje užaloščeno ljudstvo – ta dan v Kerali še danes praznujejo kot praznik onam.

Dolga pot do popolne modrosti

V *Čarobnih indijskih mitih* so nekateri miti opisani v enem samem poglavju, drugi pa se nizajo skozi več zgodb. Najdaljša serija poglavij je namenjena zgodbam o rivalstvu med modrecema Vašišto in Višvamitro, ki kažejo, kako dolga in trnova je pot do popolne modrosti zaradi številnih človeških slabosti, ki se jih je silno težko znebiti.

Ime Višvamitra, dobessedno “prijatelj vseh”, so modrecu bogovi podelili po dolgotrajni duhovni praksi, sicer pa se je rodil v razredu bojevnikov (kšatrija), dobil ime Gadhinandana in sčasoma postal mogočen kralj, kot je bil že njegov oče. Na enem od obhodov svojega kraljestva se je po naključju znašel pred čudovitim puščavniškim bivališčem (ašramom) vidca – modreca (rišija) Vašište. Vašišta je bogato pogostil vso kraljevo vojsko, kar je Gadhinandano globoko začudilo. Kako je to mogoče? Izvor vsega tega blagostanja, mu je razkril Vašišta, je čarobno bitje Kamadhenu, krava z glavo lepe ženske, ki ima moč izpolniti katero koli željo. Gadhinandano je obsedla misel, da si mora Kamadhenu prilastiti, in ker mu je Vašišta ni hotel podariti, je nadenj naščuval svoje vojake. A te je brez težav premagala še številčnejša vojska, čudežno porojena iz las Kamadhenu. “To so bili najimenitnejši vojaki na svetu. Toda tudi oni se niso mogli kosati s tistimi, ki jih je porodila Kamadhenu. Kaj ji daje takšno moč?” se je spraševal poraženi kralj.

“Ta moč, kot to imenuješ, prihaja od znotraj. V vsakem od nas se pretaka velika moč, skoraj božanska. Samo iskati moramo in potem ni nič nemogoče,” mu je odgovoril Vašišta. In kako lahko dosežeš takšno notranjo moč? “Tako, da se koncentriraš in iščeš to notranjo moč in izključiš vse drugo,” je pojasnil Vašišta. “Kralj je naročil svojim ministrom, naj se vrnejo v njegovo kraljestvo in vladajo namesto njega. Sam je odložil kraljevska oblačila in si nadel ogrinjalo modreca. Zdaj je imel en sam cilj: postati enakovreden Vašišti. In dokler ga ne doseže, ne bo odnehal,” se zaključi poglavje *Zakaj je Gadhinandana postal modrec*.

V mitih o Vašišti in Višvamitri se zrcali družbena napetost med razredoma brahmanov (svečenikov, modrecev, vidcev, zdravilcev, zakonodajalcev) in kšatrij (bojnikov, vladarjev), med posvetno na eni in duhovno oziroma versko oblastjo na drugi strani. Vladajoča razreda sta sicer živela v simbiozi in se medsebojno podpirala, hkrati pa sta ves čas tudi merila moči. Brahmani so bili eksistenčno močno odvisni od materialne podpore kšatrij: kralji so namreč naročali najdaljše in najdražje obrede (največji obred, ašvamedha jagna, se večkrat pojavi tudi v zgodbah v knjigi) in brahmane zaposlovali na svojih dvorih kot svečenike, svetovalce, zakonodajalce, filozofe ali pesnike ter jim s tem zagotavljali tako materialno preživetje kot družbeno moč in ugled. In obratno – brahmani so s svojim znanjem podpirali in ohranjali moč vladarskih rodbin. V zgodbah o Vašišti in Višvamitri je večkrat poudarjena večvrednost brahmanov v primerjavi s kšatriji, kar kaže, kako so brahmani tudi prek mitov ohranjali svoj družbeni položaj.

Ko kralj Gadhinandana (bodoči modrec Višvamitra) brahmanskega modreca/vidca (rišija) Vašišto zaprosi za Kamadhenu, ki bi bila na kraljevem dvoru zaradi številnih visokih obiskov deželi v veliko korist, ga modrec zavrne: “Tukaj jo potrebujemo. Vsak dan opravljamo daritve in ona poskrbi za svete sestavine. Če teh daritev ne bo, se bo svet znašel v mnogih težavah.” Delo svečenikov, čeprav nevidno, je za svet torej vseeno bistveno pomembnejše od dela vladarjev.

Potem ko se je odpovedal kraljevanju, se je Gadhinandana za tisoč let podvrget najhujši askezi in predano meditiral. Pridobil je veliko moč, vendar se še vedno ni rešil svojih slabosti, ki naj bi bile posledice rojstva v razredu kšatrij. Vašišto je na vsak način želel premagati in pokončati. “Ti si bojevnik in boš to vedno ostal. Zato me želiš pokončati. Toda tega ti ne zamerim. Ustvarjen si za takšno vedenje,” je Vašišta ostajal miren in sočuten. “Ne strinjam se,” je odvrnil nekdanji kralj. “To, kakšnega rodu smo, ne more določati našega vedenja. Dokazal ti bom, da sem tudi jaz

lahko brahma riši kot ti.” Podvrigel se je novi tisočletni pokori, po kateri se je pred njim utelesil sam Brahma, stvarnik vesolja, in ga poimenoval za vidca (rišija) Višvamitro. Vendar še vedno ni postal najvišji riši, brahma riši, kot je bil to Vašišta, temveč le v hierarhiji rišijev nižji radža riši, kraljevski modrec.

Nadaljeval je s serijo asketskih odmikov, velikih daritev in strašanskih pokor, a še nekaj tisočletij je vso notranjo moč, ki jo je s tem pridobil, vsakič znova nespametno zapravljal po nareku tekmovalnosti, ponosa in jeze. Šele po poslednjih tisoč letih meditacijske prakse, ob kateri “ni govoril, ni jedel, niti kaplje vode ni spil in naenkrat je vdihnil čisto malo zraka”, je bil sposoben prvega resnično nesebičnega dejanja. Končno je “pozabil nase in na vse svoje velike ambicije”. In tako postal brahma riši, (po)polno realizirani modrec, največ, kar lahko doseže katero koli bitje, najsi bo človek ali bog.

Vrednote, ki poganjajo indijski svet

Logika tradicionalne hindujske kulture temelji na vrednotah, o katerih se ne sme podvomiti, saj veljajo za trdne stebre, na katerih stoji urejeni svet in brez katerih bi družbi zavladal kaos. Nekatere od teh vrednot (kot to na splošno velja za vrednote predmodernih kultur kjer koli na svetu) so zelo daleč od tistih, ki jih ubesedujeta deklaracija o človekovih in otrokovih pravicah. Za sodobne starše, ki bodo *Čarobne indijske mite* brali svojim otrokom ali skupaj z njimi, bo verjetno svojevrsten izziv, kako pojasniti tovrstna prepričanja.

Eno takšnih je absolutna oblast očeta nad otroki in moža nad ženo, značilna za skrajno patriarhalno družbo, kot je (bila in v precejšnji meri še je) hindujska. V več zgodbah se tako zgodi, da sicer zgledni modreci in očetje tako rekoč brez razloga pobesnijo in svojo ženo kruto umorijo, ker jih je na primer le enkrat samkrat pogledala s premalo ljubezni v očeh. Prav tako lahko mimogrede prekolnejo, odpodijo ali ubijejo svoje sinove (kaj šele hčere!), če ti niso popolnoma poslušni in ne izvršijo mahoma njihove volje, naj bo ta še tako strašna (recimo naj umorijo lastno mater).

Med najvišjimi vrednotami je tudi brezpogojna gostoljubnost (posebno do brahmanov), saj v indijski kulturi velja, “da je gost (kakor) bog”. V zgodbi *Preizkušnja Sivijeve širokosrčnosti* bogovi preizkušajo kralja Sivija, kako neomajna je njegova širokosrčnost. Potem ko je Sivi v sokola zakrinkanemu bogu Indri brez omahovanja za hrano ponudil svoje telo, da bi pred sokolom zaščitil goloba, ki se je k njemu zatekel v varstvo, ga je

v brahmanskega puščavnika preoblečeni bog Višnu pripravil še do tega, da mu je Sivi skuhal juho iz mesa lastnega sina in da je to juho obupani kralj na gostovo izrecno zahtevo tudi jedel skupaj z njim. Čeprav se je vse srečno končalo, saj so bogovi tako Sivija kot njegovega sina po tej veliki žrtvi znova obudili v življenje, je Sivijeva širokosrčnost obvelja za vzorno: najmanjša kaprica najbolj neotesanega gosta je za gostitelja vrhovni ukaz, ki ga mora brezpogojno ubogati. Pred tem svetim zakonom ne more pobegniti niti sam kralj smrti, strašni bog Jama. V zadnji zgodbi v knjigi, ki sicer izvira iz *Katha Upanišade*, se je moral Jama brahmanskemu dečku Načiketu odkupiti, ker ga tri dni ni pogostil (Načiketa ga je namreč obiskal, ko je bil Jama ravno zdoma), zato mu je obljubil, da mu bo uresničil katere koli tri želje.

In ženske? V *Čarobnih indijskih mitih* so lepe, dobre in zveste matere in žene, ki tudi morebitno okrutnost svojih mož, očetov, bratov in sinov prenašajo mirno, dostojanstveno, brez najmanjšega pritoževanja. Zanimivo je, da Anita Nair, ki je svetovno zaslovela z romanoma *Ženski kupe* in *Vaje v pozabljanu* (v obeh imajo ženske osrednjo vlogo in oba sta kritična do patriarhalne družbe), ni izbrala nobene od mitskih zgodb, v katerih imajo ženske dominantno vlogo. V mitih, ki jih pripoveduje, ne izvemo ničesar o mogočnih boginjah Durgi in Kali, ki ju časti hindujski šaktizem (v katerem je vrhovno božanstvo boginja). Tudi v epu *Mahabharata*, od koder sicer izvira nekaj zgodb v knjigi, imajo ženske močno in aktivno vlogo (bralkam in bralcem, ki bi jih to zanimalo, priporočam roman *The Palace of Illusions* še ene angleško pišoče indijske pisateljice Chitre Bannerjee Divakaruni), a o tem na podlagi *Čarobnih indijskih mitov* ne bi mogli sklepati. Zakaj je tako?

Samo ugibam lahko, saj nisem našla virov, v katerih bi Anita Nair svoj izbor utemeljevala. Skleпам pa, da so v knjigi tisti in takšni miti, kot jih je slišala od pripovedovalcev, s katerimi je bila v stiku. Če bi namesto iz Kerale njena rodbina izvirala iz Bengalije, kjer imajo miti o boginjah in ženskih bojevnicaх osrednje mesto, bi morda izbrala drugače. Po izročilu in življenjskih izkušnjah ljudi, ki so ji pripovedovali, pa je najbrž obveljalo, da je za žensko najboljše, če pred možem uslužno skloni glavo. Celo bogovi, kaj šele navadni smrtniki, namreč ne marajo žene, ki bi jih presejala. Ko je neki kralj iskal primerneга moža za svojo izjemno lepo, močno in visoko hčer Revati, mu je bog Brahma predlagal, naj jo poroči z Balaramo, bratom boga Krišne. Balarama jo je pogledal in odločil: "Zelo lepa je, samo veliko previsoka in jaz nočem žene, ki je višja od mene." Zato jo je pomanjšal tako, da jo je po glavi kresnil s svojim ogromnim božanskim ralom. "Revati je tako res izgubila nekaj centimetrov, ni pa izgubila svoje neverjetne

žilavosti,” beremo ob koncu zgodbe *Kaj se je zgodilo, ko je Balarama zavihtel ralo*. In recept za srečen zakon? “Ko je Revati odkrila Balaramovo nagnjenje do vina, se mu je pridružila pri popivanju. Tako on ni bil pijan, ona pa je imela tako trdo glavo, da se je ni prijelo, najsi je še toliko popila. Srečno sta živela skupaj in imela dva sinova.”

“Od kod pojavilo se je to stvarstvo?”

Naslovnico *Čarobnih indijskih mitov* krasi ilustracija, na kateri Subramanja s šestimi obrazi, sin boga Šive in boginje Parvati, jezdi na pavu. Bralce, ki odpremo knjigo in se mu pridružimo, čaka čudovit prelet pokrajine indijskih mitov, ki odgovarjajo na marsikatero od velikih večnih vprašanj.

Skozi čas poletimo daleč nazaj k izvorom vsega, kar je: k mitski bitki bogov in demonov za nektar nesmrtnosti (amrito), v kateri po dolgotrajnih spopadih zmagajo bogovi – in tako sploh zares obveljajo za “bogove”, njihovi nasprotniki asure pa za “demone”. Zgodovino, tudi mitsko, namreč pišejo zmagovalci. Seznanimo se z indijsko različico vesoljnega potopa, ki je skoraj natanko enaka biblični, le da se dobri praoče človeštva ne imenuje Noe, ampak Manu (dobesedno “Človek”).

A kaj je onkraj vsega tega, na izvoru izvorov? Na začetku vsega? Kdo je najvišji, najmogočnejši med bogovi? Kdo ali kaj je Bog(inja)? Odgovorov na to vprašanje je v hinduizmu več: za višnuiste, častilce Višnuja, je to Višnu; za šivaiste, častilce Šive, je Šiva (kot v zgodbi *Kako se je rodil lingam*); za privrženca Boginje pa božanska Mati. Hinduizem se odlikuje po množstvu svetih besedil, izjemnem pluralizmu doktrin, mnogoterosti bogov, božanstev in oblik čaščenja.

Vsak odgovor, ki ga ponujajo miti, odpira vrata k novemu vprašanju. Na poslednje vprašanje, Vprašanje vseh vprašanj, ni mogoče odgovoriti v besedah in celo v mitskih prispodobah ne. Brahma rišijem je uvid v Prvo in Poslednje dostopen v neposrednem spoznanju.

“Od kod pojavilo se je to stvarstvo?” sprašuje ena najstarejših staroindijskih pesnitev, ki jo lahko tudi v slovenščini beremo v prevodu Vlaste Pacheiner - Klander v antologiji vedskih pesmi *Ko pesem tkem*. “Kdo ve za trdno? Kdo lahko tu reče, / iz česa je rojeno in od kod to stvarstvo? / Bogovi so poznejši kot njegov nastanek, / kdo vedel bi zato, od kod je to nastalo. // Od kod pojavilo se je to stvarstvo? / Ga je naredil ali pa ga ni naredil, / kdor iz nebes najvišjih ga nadzira, / ta to gotovo ve – morda pa niti on ne.”